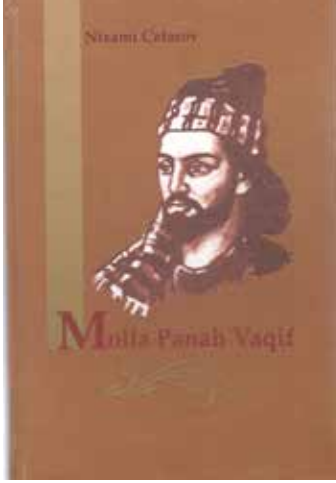

UNESCO 2017 MOLLA PENAH VÂGİF YILI'NIN AZERBAJYCAN'DA İLK ÖNEMLİ ESERİ

*Nail TAN**

3-18 Kasım 2015 tarihleri arasında Paris'te toplanan UNESCO (BM Eğitim Bilim ve Kültür Teşkilatı) 38. Genel Konferansı'nda alınan karar çerçevesinde, Azerbaycan'ın önemli şairlerinden Molla Penah Vâgîf (1717-1797), doğumunun 300. yıl dönümü dolayısıyla "UNESCO 2016-17 Ünlü Şahsiyetler-Önemli Olaylar Takvimi"ne alınmıştır.

UNESCO'nun doğum veya ölümlerinin yubarlak (50, 100, 200, 300 gibi) yıl dönümlerinde üye ülkelerde anılmasını kararlaştırdığı ve "Yılı" ilan ettiği şahsiyetlerle ilgili belirli ölçüleri bulunmaktadır. Bu ölçülerin başında; önerilen şahsiyetin eserlerinde ayrımcılık yapmaması, insanlar arasında sevgi, barış istemesi, çevreyi korumaya özen göstermesi, kalkınmayı teşvik etmesi gelmektedir. Ayrıca, ününün dar bir coğrafyada kalmayıp diğer ülkelere yayılmış olması, takipçilerinin yetişmiş bulunması da aranan özelliklerden biridir. Molla Penah Vâgîf, medresede dinî ve beşerî bilimler eğitimi almasına ve dinî konularda öğretmenlik yapma-

sına karşın şiirlerinde daima UNESCO'nun değerlerine uygun duygu ve düşüncelere yer verdiği ve ünü Türkmenistan, Gürcistan, İran ve Türkiye'ye yayıldığından yılı ilan edilen şahsiyetler arasında değerlendirilmiştir. UNESCO, Vâgîf'le birlikte İran, Irak, Suriye Türkleriyle Türkmenistan, Azerbaycan ve

* KTB (E) HAGEM Genel Müdürü, halk bilimci, ntan@tdk.org.tr.

Türkiye'nin ortak şairi diyebileceğimiz Seyyid İmadeddin Nesimî'yi (1369-1417) de ölümünün 600. yıl dönümü dolayısıyla söz konusu kararına dâhil etmiştir. İki şair de Azerbaycan Cumhuriyeti'nin teklifi ve T.C.nin desteğiyle UNESCO kararında yer almıştır.

Birleşmiş Milletler UNESCO'nun yanı sıra, yönetim merkezi Ankara'da bulunan ve "Türk Dünyası'nın UNESCO'su" diye nitelenen TÜRKSOY (Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı) da her yıl üye ülke ve özerk cumhuriyetler ile topluluklarda yuvarlak doğum veya ölüm yıl dönümlerinde anılacak şair, yazar, sanatçı ve bilim insanlarıyla ilgili bir takvim yayımlamaktadır. TÜRKSOY'un 2017 yılı takviminde Molla Penah Vâgîf ve Seyyid İmadeddin Nesimî de doğal olarak yer almaktadır. TÜRKSOY, Vâgîf'e özel bir önem vermiş, UNESCO gibi 2017'yi "Vâgîf Yılı" ilan etmiştir.

TÜRKSOY Genel Sekreterliği, Vâgîf Yılı'nın açılışı dolayısıyla 2 Mart 2017 Perşembe günü saat 14.00-17.00 arasında Ankara Oran semtindeki Genel Sekreterlik binasında bir tören düzenledi. Törende sırasıyla TÜRKSOY Genel Sekreteri Prof. Düsen Kaseinov, Azerbaycan Kültür ve Turizm Bakanı I. Yardımcısı Vâgîf Aliyev, Azerbaycan'ın Ankara Büyükelçisi Faig Bağirov, Azerbaycan UTKM Vakfı Başkanı Günay Efendiyeva, T.C. KTB Müsteşar Yrd. Nihat Gül'ün protokol konuşmaları ve Vâgîf belgeselinin gösteriminden sonra panel bölümüne geçildi. Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun'un yönettiği panelde; Ak. İsa Habibbeyli, Şair Ali Akbaş, Doç. Dr. Cıldız İsmailova, Prof. Dr. Kerim Tahirov ve Doç. Dr. Askar Turganbayev yaptıkları sunumlarda Molla Penah Vâgîf'i çeşitli yönleriyle anlattılar. Vâgîf'in seçme şiirleri, Bakü'den gelen sanatçı Zülfiyye İsmayılova tarafından okundu. *Turnalar* şiirinin bestesi, TRT Çoksesli Korosunca seslendirildi. Âşık Selahattin Dündar'ın bestelediği muhammesi de çok beğenildi.

Açılış töreni dolayısıyla Azerbaycan Millî Kütüphanesi koleksiyonundan Vâgîf'le ilgili kitaplar da getirilip sergilenmişti. Başkan Prof. Dr. Kerim Tahirov'un rehberliğinde gezdiğimiz sergide, yıl çalışmalarına destek amacıyla yayımlanmış bir kitap dikkatimizi çekti. Kendisini tanımakla onur duyduğumuz, birçok kongre, sempozyumda birlikte olduğumuz Azerbaycan Atatürk Araştırmaları Merkezi (AZATAM) Başkanı ve Azerbaycan Parlamentosu Milletvekili, AMEA Üyesi, Akademik Nizami Caferov tarafından kaleme alınmıştı: *Molla Penah Vaqif*, Bakı/Bakü 2017, 240 s., A.C. Medeniyet ve Turizm Nazırlığı/Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını. Bakü'deki dostumuz Ali Şamil Hüseyinoğlu vasıtasıyla hemen kitabı getirttik. Çünkü, bu yıl yapılacak kutlama/anma faaliyetlerinde başvuracağımız ilk kaynak eser olacaktı.

Kitabın başında, Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Başkanı Sayın İlham Aliyev'in 12 Ocak 2017 tarihli, "Molla Penah Vâgîf Yılı'nın kutlanması hakkındaki serencamı/emri yer almakta. *Ön Söz*, kitabı yayımlayan A.C. Kültür

ve Turizm Bakanı Ebulfes Qarayev tarafından yazılmış. *Giriş* bölümünde (s. 7-16) Caferov, Vâgîf'in Azerbaycan ve dünya edebiyatındaki yerini, önemini ortaya koyup niçin UNESCO listesine girmeye layık görüldüğünü açıklamakta. Bu çerçevede, Azerbaycan edebiyat tarihini inceleyen, yazan uzmanların görüşlerinden de yararlanılmış. Kitap değil, eser denilmesi gereken bir çalışmadır.

Eser üç bölüm ve geniş bir/İngilizce özetten oluşmaktadır:

I. Bölüm: Molla Penah Vâgîf'in Yaşadığı Devir, Hayatı ve Dünya Görüşü/ Düşünce Dünyası (s. 17-66)

II. Bölüm: Molla Penah Vâgîf'in Yaratıcılığı/Sanatı veya Millî İntibahın/ Uyanışın Poeziyası/Şiir Anlayışı (s. 67-116)

III. Bölüm: Molla Penah Vâgîf'in Dil Üslup Teknolojileri (s. 117-189)

İlahâ Abdullayeva tarafından İngilizceye çevrilen geniş özet bölümü (s. 191-238) ise şairi yabancı edebiyatçılara, meraklılara tanıtmak amacıyla hazırlanmış.

Vâgîf'in yaşadığı dönemin, hayatının ve dünya görüşünün ele alındığı birinci bölümden, Türkiye'deki yayınlarda yer almamış birçok yeni bilgiye ulaşılmış bulunuyoruz. Bunları, bilim mensuplarıyla özet olarak paylaşmakta yarar görüyoruz. Vâgîf, 1717 Kazah sancağının Girag Salahlı köyünde doğdu. Babası Mehdi Ağa'yı küçük yaşta kaybetti. Annesi Ağkız tarafından yetiştirildi. Bu sebeple, halk arasında kendisi ve kardeşi Piri, "Ağkızıoğlu" diye tanındı. Kazah sancağı Cuvar nahiyesi Qaralar köyünden Molla Mehmed Şefi Efendi'nin öğrencisi olup dinî bilimleri öğrendi. Bir süre, Salahlı'da mescidin yanındaki okulda öğretmenlik/mektepdarlık yaptı. Bu sebeple kendisine "Molla Penah" denildi. Medrese öğreniminin yanı sıra, memleketinde dönemin usta âşıklarını dinledi, onlardan bağlama çalmayı, şiir söylemeyi öğrendi. Böylece, Kazah'ta çocukluk ve gençlik döneminde hem meslek hem de sanat sahibi oldu.

Tarihte Safevilerden sonra hâkimiyete Afşarlar gelir. Ne yazık ki, zeki bir kişi olan Nadir Şah bir suikastin kurbanı olur. Ülkesinde karışıklıklar çıkar. Kazah'ta asayişin tamamen bozulması ve Karabağ Hanlığı'nın kurulması üzerine Kazahlılardan Saatlı aşiretine mensup on yedi aileyle Şuşa şehrine göç edip Saatlı Mahallesi'ne yerleşti. Şuşa, Karabağ Hanlığı'nın merkeziy-

di. Vâgîf, mahallede bir okul açıp ders vermeye başladı. Bu sırada Hanlığın başında İbrahim Han Cavanşir bulunmaktaydı. Hanı öven bir gazeli üzerine han sarayına davet edildi. Kendisine vezirlik görevi verildi. Vezirliği sırasında bir diplomat gibi çalıştı. İbrahim Han tarafından Gürcistan Valisi II. İrakli'ye elçi gönderildi. *Tiflis Güzellemesi*'ni bu seyahati sırasında yazdı. Tiflis'te Rus heyetiyle de görüştü. Karabağ Hanlığı'nı, merkezî hükûmetten ayırıp bağımsız bir hükûmet kurmak için Rusya'yla iyi ilişkilerde bulunulması gerektiğine inanıyordu. Nitekim, korktuğu başına geldi. Şuşa, Gacarlar soyundan Ağa Mehemed Şah Gacar tarafından 1795 yılında kuşatıldı. Vâgîf, Şuşa'yı kahramanca savunanlardan biriydi. Şuşa'yı 33 gün kuşatan Ağa Mehemed Şah, nüfusunun çoğunluğu Müslüman olduğu için şehre zarar vermek istemeyip Tiflis'e yöneldi ve bu şehri kısa zamanda alıp ateşe verdi. İki yıl sonra Ağa Mehemed Şah Gacar, Şuşa'ya tekrar hücum etti (1797). İbrahim Han, Şuşa'dan Dağıstan'a kaçtı. Karabağ, Ağa Mehemed Şah Gacar'ın eline geçince yedinci gün Vâgîf yakalanıp zindana atıldı. Ertesi gün idam edilecekti. O gece, Ağa Mehemed Şah Gacar yatağında hizmetçileri tarafından öldürüldü. Bu olay üzerine, Vâgîf zindandan çıkarıldı. İbrahim Han'ın kardeşinin oğlu Ağa Mehemed Cavanşir (Batmankılınç) durumdan, yani amcasının Şuşa'da olmamasından yararlanarak kendini han ilan etti. Yeni han, Vâgîf'i hiç sevmezdi. Çünkü, Vâgîf İbrahim Han'a sadakatle bağlıydı. Onu Şuşa'ya getirtmek istiyordu. Ayrıca, Şah Vâgîf'in karısı Qızhanım'a da göz koymuştu. Bunun için, Vâgîf'ten kurtulması gerekiyordu. Önce, Vâgîf'e vezirlik teklif etti. Vâgîf görevi mecburen kabul etti ama sonunun geldiğini anlamıştı. *Görmedim* redifli muhammesini bu duygular içinde son şiiri olarak yazdığı söylenir. Cıdırüzü denilen yere gönderilip orada önce oğlu Aliğa/Kasmağa sonra da kendisi öldürüldü (1797). Cenazesi, Mir Fesih'in mezarının yanına oğluyla birlikte gömüldü. Evi basılarak bütün şiirleri yakıldı. İki eşi vardı: Medine, Ağkızhanım. Umumi lider Haydar Aliyev'in teşebbüsüyle 1982 yılında kabri üzerinde bir anıtmezar yapıldı. Bu anıtmezar, 1992 yılında Ermeni işgali sırasında birçok tarihî eserle birlikte tahrip edildi.

Vâgîf, ünlü şair Şihli Molla Veli Vîdadî (1709-1809), Şekli Nebi, Şekli Raci, Ağcayazılı Zâri ile Keliberli Rafe'nin çağdaşı ve yakın dostuydu. İki kızından Perisultan'ı Vîdadî'nin büyük oğlu Mehemed Ağa, Melekcahan'ı ise küçük oğlu Molla Osman'la evlendirmişti. Çıldırılı Âşık İrfanî'nin (18. yüzyıl) Molla Vîdadî'nin oğullarının veya gelinin yasına geldiği rivayet edilir. Azerbaycan edebiyat tarihinde aşk ve güzellik şairi olarak tanınmıştır. Hem aruz hem de hece ölçüsüne hâkimdi. Şiirlerini sade bir dille yazdığı, söylediği ve saz çalmayı da bildiği için ünü halk arasında hızla yayılmıştı. *Bak* ve *Görmedim* redifli şiirleri 18. yüzyıl Azerbaycan edebiyatının en güzel, en değerli örnekleri kabul edilmiştir.

17-18. yüzyıllar Azerbaycan kültür tarihinde intibah/aydınlanma dönemi olarak adlandırılır. Molla Penah Vâgîf, bu dönemin önemli şairlerinden biridir ve etkisi büyük olmuştur. Vâgîf'in şiirleri ilk defa 1856 yılında Mirza Yusif Karabağî Nersesov (1798-1864), tarafından *Vâgîf ve Muasırını Diğer* kitabında yayımlandı. Onu Fransız kökenli Rus Adolf Berje'nin *Kafkas ve Azerbaycan'da Meşhur Olan Şuârânın Eşarına Mecmua* (1868) ve Haşim Bey Vezirov'un kitabı (1908) ve Salman Mümtaz'ın *Molla Penah Vâgîf* eseri (1925) takip etti. 1945'e gelindiğinde Azerbaycan İlimler Akademisi (AMEA) Nizamî Adına Dil ve Edebiyat Enstitüsü, Prof. Dr. Hâmit Araslı'nın gayretleriyle şairin eserlerinin bilimsel yayını gerçekleştirildi.

Vâgîf hakkında Azerbaycan'da birkaç roman ve tiyatro/oyun yazıldı. Yusif Vezir Çemenzeminli'nin (1887-1942) *Qan İçinde/İki Od Arasında* (1968) ve Aqil Abbas'ın (1953-) *Batmankılınç* (1994) romanları şairin hayatını önemli ölçüde yansıtmaktadır. Samed Vurgun'un (1906-1956) *Vâgîf* oyunu (1941) ise ona ödül kazandırmıştır.

Eserden, Vâgîf'in hayatı ve sanatı hakkında Türkiye Türkçesinde bazı alıntılar yaparak şairi bir nebze daha tanıtmak istiyoruz:

Firudun Bey Köçerli (s. 7): "Onun şiir ve gazelleri bizim Azerbaycan Türklerine ziyade hoş gelir ve onun kaleminden her ne çıkmışsa tamamı yürekten ve hakiki hayattan neşet eden eserlerdir. Millî şairlerimiz içinde onun gibi sade ve açık bir dille, ana dilimizin şivesinde şiir ve gazel yazan azdır."

Salman Mümtaz (s. 8): "Vâgîf kelimesinin iki manası; 'haberdar' ve 'vak-feden'dir. Şair, bu manaları dolayısıyla Vâgîf'i mahlas kabul ederek şiirlerinde kullanmıştır. Azerbaycan Türklerinin saf bir öbeğini teşkil eden köylülerce ortaya konan, bütün yörelerin halk tarafından benimsenen '*Her okuyan Molla Penah olmaz.*' yüce unvanına mazhar olmuştur."

Prof. Dr. Hâmit Araslı (s. 8, 11): "Vâgîf, öldürüldüğü zaman evi talan edildiğinden eserleri kaybolmuş, yok edilmiş, kendi el yazması bize kadar ulaşmamıştır. Vâgîf'in eserlerinden şiir meraklılarının hafızalarında kalan veya defterlerine kaydettikleri koşmalar korunmuştur.

Vâgîf, halk arasından çıkıp nihayetinde devlet adamlığına kadar yükselmeyi başarmış bir şahsiyet olduğundan sanat gücünü ve siyasetteki becerisini herkesten önce değerlendiren halk '*Her okuyan Molla Penah olmaz.*' darbimeselini yaratarak şaire büyük değer vermiştir."

Mümtaz ve Araslı'nın değindiği atasözü, göç eden Azerbaycanlılar vasıtasıyla ülkemize de gelip yayılmıştır. Ancak, bu yayılma sırasında bir cümle eklenmiştir: "*Her okuyan Molla Penah olmaz, her katırcı Murat.*" (N. Albayrak, *Türkiye Türkçesinde Atasözleri*, İstanbul 2009, s. 520). Ek bölüm, her yörede mesleğinde, sanatında sivrilen insanların adı belirtilerek kullanılmakta, yani

mahallileştirilmektedir. Azerbaycanlı halk bilimci Ali Şamil'in belirttiğine göre Azerbaycan'da da zaman zaman Türkiye'deki gibi uzun şekli kullanılmaktadır.

Eserin sonuna geldiğimizde gözlerimiz ister istemez Vâgîf'le ilgili bir bibliyografya/kaynakça aradı. Dipnotu da kullanılmamıştı. Eserde çok sayıda yazar ve kitap adından söz edilmekteydi. Bibliyografya verilmesi gerekiyordu. Eserin, yıl çalışmaları dolayısıyla yeni baskılarının yapılacağına inanıyoruz. Bu baskılarda bibliyografya/kitabiyat bölümünün yer almasını bekliyoruz.

Molla Penah Vâgîf'i doğumunun 300.yıl dönümünde saygıyla anarken Akademik Nizami Caferov'u "Vâgîf Yılı"nın bu öncü eseri dolayısıyla tebrik ediyoruz. Yazımızı Vâgîf'in şiirlerinden berceste dörtlük ve beyitlerle bitiriyoruz:

*Herkesin dünyada bir kıblesi var
Ben de yönüm sarı/tarafa tutmuşam.
(s. 179)*

*Perim, sanuberim, gülbergi-terim
Gevherim, yakutum, lâl-i ahmerim
Hikâyetim, fikrim, zikrim, ezberim
Hayalimde şirin nihânım benim.
(s. 182)*

*Sen gülsen, bülbül sev, hâri isteme
Hergiz kemâl iste, varı isteme
Meyl eyle Vâgîf'e, sarı isteme
Özü şahbaz olan, şahbaza gider.
(s. 183)*

*Ayrı durdu, süzgün baktı, canımı
Aldı o şuh gözler, amma ne gözler?
(s. 185)*

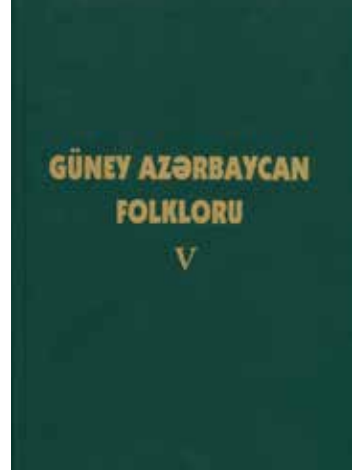
*Ben senin vasfını ey mâh-i kerem
Hâfiz'dan, Câmî'den artık söylemem.
(s. 188)*

Şuşa'da 1992'de Ermenilerce tahrip edilen Vâgîf Anıt Mezarı.

GÜNEY AZERBAJYAN FOLKLORU I-V

Azerbaycan Millî İlimler Akademisi (AMEA) Folklor Enstitüsünü her ziyaretimizde, yakın yıllarda yayımlanan kitaplar, dergiler armağan edilir. 17 Kasım 2016 tarihinde halk bilimci Hayrettin İvgin'le son ziyaretimiz sırasında ise Müdür AMEA Muhbir Uzvu (Haberleşme Üyesi) Muhtar Kâzımoğlu

İmanov tarafından armağan edilen yedi kitap ve âşık edebiyatı, destan DVD'leri içinde, beş ciltlik *Güney Azerbaycan Folkloru* adlı kitap dikkatimizi çekti. Çünkü, Azerbaycanlı bilim insanlarının eski Azerbaycan topraklarında, Azerbaycan Türkçesini, halk kültürünü yaşatan insanlar arasında derleme, araştırma yapımlarına İran yöneticilerince izin verilmiyor, ayrıca Güney Azerbaycan terimine tepki gösteriliyordu. Enstitü müdürünün verdiği bilgiye göre ciltlerdeki halk kültürü malzemesi, eski ve yeni kaynaklardan büyük çaba sarf edilerek bir araya getirilmişti.

Bilindiği gibi, 1828 Türkmençay Antlaşması ile Azerbaycan toprakları, Rusya ile İran arasında paylaşılmış, nüfusun ve arazinin büyük kısmı İran'a bırakılmıştı. Azerbaycan'da sık sık yazıldığı, konuşulduğu gibi, İran'da yaklaşık 30-35 milyon Azerbaycan kökenli Türk yaşamaktadır. Dünyada yaklaşık 50 milyon Azerbaycan Türk'ünün yaşadığı düşünülürse, bu rakamın önemi daha iyi anlaşılır.

AMEA Folklor Enstitüsünün derleme, araştırma alanı sadece Azerbaycan'la sınırlı kalmamakta; Gürcistan, Ermenistan, RF'ye bağlı Derbent, Kazakistan, İran ve Irak'taki Azerbaycan Türkçesiyle konuşan halkın kültürünü de kapsamaktadır. Enstitünün yayımladığı *Azerbaycan Folkloru Antologiyası* dizisine dâhil ciltlerden bir bölümü Azerbaycan toprakları dışındaki Azerbaycanlıların halk kültürüyle ilgilidir: *Borçalı Folkloru Antologiyası* (1997), *Ağbaba Folkloru Antologiyası* (1999), *Ahıska Folkloru Antologiyası* (2012) gibi... Ermenilerin 1991-1994 yıllarında işgal ettikleri Karabağ bölgesinden kaçarak Azerbaycan'ın farklı şehirlerine yerleşmiş Türklerden derlenmiş halk kültürü ürünlerinden de 10 kitap basılmıştır.

Güney Azerbaycan Türklerinin edebiyat, halk kültürü konusunda bağımsızlık dönemi öncesinde de bazı yayımlar yapıldığı görülmüştür. SSR Azerbaycan İlimler Akademisi Nizamî Edebiyat Enstitüsünün 1981-1994 yılları arasında yayımladığı dört ciltten oluşan *Cenubi Azerbaycan Edebiyatı Antologiyası* bu tür yayımların en önemlilerindedir denebilir. Ayrıca İran Türkleri denilince, 2014 yılında kaybettiğimiz Prof. Dr. Cevat Heyet ve arkadaşların yaptıkları derleme ve yayımları hiçbir zaman unutmuyoruz. İran'da yapılmış yayımlar, AMEA Folklor Enstitüsünün söz konusu eserinin oluşmasına çok büyük katkı sağlamıştır.

Tahran'da avukatlık yapan Saveli Ali Kamali'nin de alan araştırmasıyla derlediği Köroğlu kolları, Folklor Enstitüsünün Uluslararası İlişkiler Şubesi

Müdürü Al Şamil tarafından baskıya hazırlanmış, “Ön Söz”ü yazılmış, bazı açıklamalar yapılmıştır: *Koroğlu Dastanı/Ali Kamali Arşivindeki Varyantlar*, Bakü 2009, 396 s.

Türkiye'deki halk bilimciler de Türk dünyasının her karış toprağında yaşayan Türk halk, boy ve aşiretlerinin halk kültürünü derleme, araştırma görevi çerçevesinde İran'daki Türk kökenlilerin halk kültürünü de ortaya çıkarmaya önem vermişlerdir. Bu çalışmalardan en önemlisi, alan araştırmasına dayalı olarak Erzurum Atatürk Üniversitesi Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. (Şimdi Doç. Dr.) Ali Kafkasyalı tarafından yapılmış ve üniversitesince yayımlanmış bulunmaktadır.

İran Türk Edebiyatı Antolojisi, 6 Cilt, Erzurum 2002, Atatürk Üniversitesi Yayınları: 920. C I, Erzurum 2002, 500 s.; C II, Erzurum 2002, 649 s.; C III, Erzurum 2002, 513 s.; C IV Erzurum 2002, 518 s.; C V, Erzurum 2002, 621 s.; C VI, Erzurum 2002, 689 s.

Bu konuda Dr. Ali Kafkasyalı ve Dr. Nabi Kobotarian'ın şu iki kitabı da derleme ürünü olması bakımından çok önemlidir:

Kafkasyalı, Ali (2006), *İran Türkleri Âşık Muhitleri*, Erzurum, 313 s.

Kobotarian, Nabi (2013), *Tebriz Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*, Adana, 349 s., Karahan Kitabevi.

Güney Azerbaycan Folkloru adıyla 2013-2015 yılları arasında AMEA Folklor Enstitüsünce beş cilt hâlinde yayımlanan yeni külliyyatın birincii cildinin “Ön Söz”ü 24 Mart 2013 tarihinde aramızdan ayrılan, Azerbaycan'ın ünlü halk bilimcilerinden Prof. Dr. İsrâfil Abbaslı tarafından yazılmış. Rahmetli Abbaslı, aynı zamanda birinci cildin hem redaktörü hem de bilimsel sorumlusu. “Ön Söz”ünde külliyyatı hazırlama, yayımlama amacını açıkladıktan sonra Güney Azerbaycan Folkloruyla ilgili 2013 yılına kadar yapılmış derleme, araştırma ve yayınlar hakkında özet bilgi vermektedir (s. 3-16).

Prof. Dr. Abbaslı'nın açıklamaları arasında, Türkiye Türkçesine aktardığımız şu cümleler dikkatimizi çekmektedir (s. 5): “*Güney Azerbaycan Folkloru' cildi baskıya hazırlanırken bizi hep bir mesele düşündürdü. Bugün müstakil Azerbaycan'ın ihata ettiği bölgelerin folklor kitaplarının sayısı yirmi cildi geçtiği hâlde, Güney Azerbaycan'a ilgi göstermemek olur mu? Bugünkü müstakil Azerbaycan'ın 9 milyonluk sakinlerinin manevi mirası bundan sonra da derlenip ebedileştirilerek cilt sayısını artıracaksa 30-35 milyon civarında olduğu kaydedilen güneydeki soydaşlarımızın manevi mirası, şifahi söz sanatı, acaba kaç cilde sığabilir?*”

“*Bilindiği gibi, İran Azerbaycan Türklerinin edebî, bedii ve folklor mirasını yayımlamak daima gündemde olmuştur. Bir nice ciltte yayımlanmış ‘Cenubî Azerbaycan Edebiyatı Antolojisi’ (Burada folklor örnekleri de yer al-*

mıştır.) ‘Cenubi Azerbaycan Müntehabatı’ (1998) ve Behlul Abdulla’nın baskıya hazırladığı ‘Araz’am Kür’e Bendem’ derlemesi vs. bu tür yayınlardandır. Bu silsilenin devamı gibi değerlendirilebilen Güney Azerbaycan’ın tanınmış halk bilimcisi Memmedeli Qövsi Ferzane’nin (1923-2006) derlediği örneklerden oluşan bu cilt de Güney Azerbaycan folklorunun gelecekteki yayınları için bir çıkış açabilecektir.”

Güney Azerbaycan Folkloru’nun birinci cildinin metinleri, kaynak kişiler belirtilmeden (İran rejiminden zarar görmemeleri için), Memedeli Qövsi Ferzane tarafından derlenmiştir. Ferzane, daha önce Nizamî Edebiyat Enstitüsünün 1981-1994 yılları arasında yayımladığı dört ciltlik antologiyanın üç cildini hazırlamıştı. I. cilde alınan metinler, bu yayından aktarılmıştır. 456 sayfadan oluşan bu ciltte Tebriz, Yekanat ve Hemedan topraklarından derlenmiş halk kültürü ürünleri şu alt başlıklar altında sıralanmıştır: İnançlar, Alkışlar, Kargışlar, Andlar, Sayalar, Holavarlar, Nağıllar (Masallar), Atalar Sözü ve Meseller, Tapmacalar (Bilmeceler) Bayatılar, Latifeler, Yuhuyozmalar (Rüya Tabirleri), Uşak (Çocuk) Folkloru, Halk Mahnıları (Türküleri), El (Halk) Deyimleri, Yekanat ve Hemedan Folkloru, Etnografik Çizgiler.

Cildin sonunda, derleyeni M. Q. Ferzane hakkında Doç. Dr. Nezaket İsmaylova’nın verdiği bilgi yer almaktadır (s. 449-454).

AMEA Muhbir/Haberleşme Üyesi, Enstitü Müdürü Muhtar Kazımoğlu (İmanov)’nun danışmanlığında yayımlanan diğer dört cildin derleyici, baskıya hazırlayıcı, bilimsel redaktörü ve muhtevası şöyledir:

Güney Azerbaycan Folkloru II, Bakü 2014, 340 s.

Derleyenler; Behruz Heqqi, Memmedeli Qövsi Ferzane, baskıya hazırlama ve “Ön Söz”; Doç. Dr. Sönmez Abbaslı, bilimsel redaktör; Doç. Dr. Rza Helilov.

İçindekiler: İnançlar, Halk Âdet ve Ananeleri, Kargışlar, Nağıllar (Masallar), Atalar Sözü ve Meseller, İzahı Olan Atalar Sözü ve Meseller, Tapmacalar (Bilmeceler), Bayatılar, Latifeler, El Deyimleri, Halk Tebabeti, Uşak (Çocuk) Folkloru, Etnografik Çizgiler, Âşık Rivayetleri, Destanlar.

Güney Azerbaycan Folkloru III/Semed Behrengi ve Behruz Dehqani’nin Derlediği Nağıllar, Bakü 2014, 228 s.

Derleyenler; Semed Behrengi, Behruz Dehqani, baskıya hazırlayan ve “Ön Söz”; Doç. Dr. Metanet Maşallahqızı (Abbasova).

İçindekiler: Semed Behrengi ve Behruz Dehqani’nin Ana Dilinde Topladıkları Azerbaycan Nağılları (Masalları) Üzerinde Çalışmaları (43 Masal).

Güney Azerbaycan Folkloru IV, Bakü 2015, 387 s.

Hazırlayanlar; Doç. Dr. Metanet Maşallahqızı (Abbasova), Dr. Hüseyin

Şerqiderecek (Soytürk), Kemale Osmanova, Lale Şabanova, redaktör; Doç. Dr. Qedim Qubadov.

İçindekiler: Uşak (Çocuk) Folkloru, Düzgüler (Tekerlemeler), Acıtmalar, Uşak Nağmeleri, Tapmacalar (Bilmeceler), Oyunlar, Ağaç Oyunları, Andlar, Alkışlar ve Hayır/Dualar, Karkışlar/Beddualar, Atalar Sözü ve Meseller, Deyimler, Efsane ve Rivayetler, Novruz (Nevruz) Âdetleri Bayram Oyunları, Toy (Düğün) Âdetleri, Yağış (Yağmur) Yağma merasimleri (Yağmur Duası), İnançlar, Söyleyiciler Hakkında Malumat, Lüğet (Sözlük), Edebiyat (Kaynakça, Bibliyografya).

Güney Azerbaycan Folkloru V, Bakü 2015, 388 s.

Hazırlayanlar; Doç. Dr. Metanet Maşallahkızı (Abbasova), Dr. Hüseyin Ferqiderecek (Soytürk), Kemale Osmanova, Lale Şabanova.

İçindekiler: Uşak (Çocuk) Folkloru, Oyunlar, Atalar Sözü ve Meseller, Deyimler, Bayatılar, Nağıllar (Masallar), Latifeler (19 Nasreddin Hoca, 8 Erdebilli Şeyh Mehemed ve 73 diğer konulardaki fıkra), Halk Tebabeti, Merasimler (Cille, Dağcılar Bayramı, Toy, Doğum, Yağış Yağdırma/Yağmur Duası), Miyaha'da Kadim Hamamlar, İnançlar, Sınamalar, Ovsunlar (Efsunlar), Mifoloji (Mitoloji) Metinleri, Efsane ve Rivayetler, Hörekler (Yemekler), Söyleyiciler Hakkında Malumat, Lüğet (Sözlük), Edebiyat (Kaynakça, Bibliyografya).

Son iki ciltte, yazılı kaynakların yanı sıra sözlü kaynaklara, kaynak kişilerle ilgili bilgilere de yer verilmiş böylece halk bilimi derleme metotlarına önemli ölçüde uyulduğu görülmüştür. İran'da, İran'daki halk bilimcilerce derlenmiş, çoğu yayımlanmış derlemelerin değerlendirilmesi, son üç cildin ana özelliğidir. Seyahat ve derleme yasağı olunca mecburen bu yola başvurulmuştur.

Derlemenin önemini belirtmek açısından, V. ciltte yer alan Türkiye'de bilinmeyen bir Nasreddin Hoca fıkrasını Türkiye Türkçesine aktararak verelim (s. 284):

Molla Nasreddin'in oğlu, bir sabah babasının yanına gelir ve der ki:

-Ata (Baba), rüyamda sen bana bir dinar verdin.

Molla Nasreddin cevap verir:

-Bir oğul olarak senden çok razıyım (memnunum). Onun için verdiğim o dinarı geri almak fikrinde değilim.

Sonuç olarak, beş ciltten oluşan *Güney Azerbaycan Folkloru* adlı külliyyat, zengin Azerbaycan halk kültürü üzerinde araştırma yapacak bilim insanlarına, araştırmacılara yeni bir pencere açmıştır. Özellikle, mukayeseli araştırma yapacak ve tür, motif kataloğu hazırlayacakların dikkatinden kaçmayacaktır.

AMEA Folklor Enstitüsündeki meslektaşlarımızı, başta Müdür Akademik Muhtar Kâzımoğlu (İmanov) olmak üzere yürekten kutluyoruz. Yeni derlemelerle cilt sayısının artacağından şüphemiz yoktur. Zira I. cildin “Ön Söz”ünde rahmetli Prof. Dr. İsrail Abbaslı’nın da belirttiği gibi Güney Azerbaycan halk kültürü beş cilde sığmadığı gibi on beş cilde de dar gelir...

